

Het meest onbeheersbare wereldprobleem

Meulendijks, P.J.F.G.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1996

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Meulendijks, P. J. F. G. (1996). Het meest onbeheersbare wereldprobleem. *Maandschrift Economie*, 60(1), 1-4.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Het meest onbeheersbare wereldprobleem

DR. PIETER J.F.G. MEULENDIJKS

In rapporten van internationale organisaties zoals die van de Oeso en de Wereldbank wordt steeds meer aandacht besteed aan de onbeheersbaarheid van de overheidsschulden in de wereld. Deze belangstelling wijst daarmee op een niet te onderschatten wereldprobleem. Vooral de analyses van deze onbeheersbaarheid op de middellange en de zeer lange termijn nemen sterk in aantal toe. In de laatste OECD Economic Outlook van december vorig jaar krijgt de stand van zaken rond de huidige situatie bijzondere aandacht. In het OESO-rapport van juni 1995 wordt juist de wat langere termijn onder de loupe genomen. In het december-nummer wordt geconcludeerd dat er in de komende tijd een gematigde voortzetting van het in 1994 ingezette herstel van de economische groei is te verwachten, mits de recentelijk reeds gerealiseerde lagere intrestvoeten en inflatiegraden gehandhaafd kunnen worden. De blijvend grote begrotingstekorten van vele landen in de wereld vormen in dit verband een van de grootste problemen volgens het OESO-rapport, omdat ze niet alleen op de korte termijn tot een opwaartse druk van de overheidsschuld leiden, maar ook op de langere termijn. Zodanig zelfs dat ze onbeheersbaar kunnen worden of in verschillende landen misschien al zijn. Hoge overheidsschulden zorgen namelijk voor hoge nominale rentevoeten ten opzichte van relatief lagere nominale groeivoeten van de produktie, waardoor de endogene groei van de staatsschuld in verhouding tot de nationale produktie (bijna) onhandelbaar wordt. In de 'Kengetallen'-bijdrage van het huidige ME-nummer wordt hiervan (voor de Belgische situatie) een voorbeeld gegeven. De oorspronkelijke oorzaak van dit alles ligt uiteraard bij de in het verleden gerealiseerde primaire begrotingstekorten, maar op de middellange en de lange termijn zijn het vooral de (endogene) secundaire begrotingstekorten vanwege de netto rentelasten die als de grote boosdoener kunnen worden beschouwd. Om een dergelijk proces terug te draaien zullen de desbetreffende overheden tegenover de vroeger begane 'zonden' aanzienlijk grotere 'boetedoeningen' dienen te stellen in de vorm van primaire overschotten (afgezien van voornamelijk incidentele 'overige' factoren) die qua waarde hoger en qua periodelengte, waarin ze tot stand gebracht worden, langer zullen moeten zijn dan die van de in het verleden georganiseerde tekorten. Naarmate men het hierbedoelde 'kritische' omslagmoment uitstelt, bijvoorbeeld uit vrees voor de daarmee op te roepen sociaal-politieke spanningen, komt er op de wat langere termijn nog een extra aspekt van de onbeheersbaarheid van de overheidsschuld om de hoek kijken, dat de situatie alleen nog maar desastreuzer maakt. Het betreft de mondiale problematiek van de vergrijzing van de bevolking en de daarmee verband houdende

budgetterende overheidsproblematiek, waaraan het hiervoor genoemde juni-rapport van de OESO nadere aandacht besteedt. De bijdrage van Barbara Beck in het themanummer 'The world in 1996' van 'The economist' is o.m. op dit rapport gebaseerd. Volgens haar zorgen de vergrijzings- en ontgroeningsverschijnselen in vele landen voor 'The world's most intractable problem'. Op een bijna ludieke manier beschrijft zij hoe ieder van ons bij haar of zijn verjaardag zich onder de huidige omstandigheden dient te realiseren dat met zo'n heuglijk feit een bijdrage wordt geleverd aan het probleem van de vergrijzing. Dit komt omdat de groei van het aandeel van steeds langer levende ouderen in de bestaande bevolkingspyramide bevordert wordt door het te laag uitvallend absoluut aantal geboorten. Daardoor verandert de grafische voorstelling van deze pyramide voor de budgetterende overheden in een gedrocht. In 1990 was ongeveer 18% van de totale bevolking in het OESO-gebied 60 jaar of ouder. Dit cijfer zal over veertig jaar tot meer dan 30% gestegen zijn. In de niet-OESO-landen zal dit ouderen-aandeel zich in de komende 30 tot 40 jaar bijna verdubbelen, met uitzondering van het Afrikaanse continent. Dat in de minder ontwikkelde landen eveneens sprake is van een relatief lager wordend aantal jongeren is het gevolg van het daar steeds dieper doordringende besef dat kindersterfte niet langer nodig is en tegelijkertijd dat 'meer' in dit verband ook vaak 'slechter' betekent voor de eigen ouder-situatie. Ook in de voormalige Sovjet-Unie en Oost-Europa blijkt het enthousiasme om kinderen te krijgen reeds voor de transformatie naar een markteconomie danig te zijn afgenomen. In de meer ontwikkelde landen ligt het geboortecijfer al langere tijd beneden dat van het vervangingsniveau.

Naast het ontgroeningsproces dat zorgt voor een versmalling van de benedenkant van de bevolkingspyramide, zorgen een betere medische verzorging en een gezondere levensstijl voor een verbreding van de bovenkant van de pyramide. De snelheid waarmee dit verouderingsproces plaatsvindt is lange tijd onderschat waardoor er te laat begonnen is met het nemen van de daarvoor geëigende maatregelen. Bovendien is het maar de vraag of dergelijke maatregelen in de nabije toekomst wel vanuit sociaal-politiek oogpunt haalbaar zijn. En toch zal er spoedig iets moeten gebeuren nu in het overgrote deel van de ontwikkelde landen de levensverwachting na het moment van pensionering op 60 of 65 jarige leeftijd sinds de jaren vijftig met een extra 15 jaren voor een man en met ongeveer een extra 19 jaren voor een vrouw is gegroeid. Daarnaast neemt de komende veertig jaar de verwachte levensduur met nog weer een extra tien jaren toe. Het zal duidelijk zijn dat de twee pilaren van veelvoorkomende pensioensystemen i.c. het 'omslagstelsel' bij staatspensioenen en het 'eindloonstelsel' bij bedrijfspensioenen onder te grote druk komen te staan. Uit sociaal-politiek oogpunt zal het echter steeds moeilijker worden om de snel opwaarts gaande collectieve pensioenuitgaven in benedenwaartse richting om te buigen (stemmenverlies bij een steeds groter wordende groep ouderen) en tegelijkertijd de benodigde collectieve pensioenbijdragen nog meer in bovenwaartse richting te doen bewegen (anarchistisch gedrag en stemmenverlies bij een kleiner wordende groep jongeren). Op dit moment, zo laat Barbara Beck als voorbeeld zien, moeten 5 personen die horen tot de beroeps-geschikte bevolking van de Europese Unie (waarvan er velen niet actief zijn!) zorgen voor 1 gepensioneerde. De komende 30 tot 40 jaar komt deze verhouding te liggen op

vijf staat tot twee. Nu al leidt een dergelijke ontwikkeling tot pogingen van verschillende overheden om aan de voorziene budgettaire druk te ontsnappen door te sleutelen aan huidige en toekomstige staatspensioenen en door het stimuleren van individuele en bedrijfspensioenvoorzieningen.

Het budgettaire overheidsprobleem omvat in de toekomst echter veel meer dan alleen het pensioenprobleem. Ook de te verwachten explosieve stijging van de overheidsuitgaven aan de gezondheidszorg baart grote zorgen. In de huidige situatie wordt het totale gezondheidsbudget al voor een onevenredig hoog deel opgesoupeerd door de leeftijdscategorie van ouderen. Deze disproportionaliteit stijgt naarmate men gaat behoren tot de oudste deelgroepen van deze leeftijdscategorie. Het is volgens Barbara Beck zelfs zo dat de mensen die tot de alleroudste deelgroep behoren, 90% van de gedurende hun hele levensperiode genoten gezondheidszorg pas in het laatste half jaar voor hun dood feitelijk consumeren. De steeds grotere mogelijkheden van leeftijdsverlenging vanwege nieuwe medische technieken en technologieën alsmede van professionele ouderen(thuis)zorg stimuleren de vergrijzing, maar ook de onbetaalbaarheid daarvan. Waartoe dit kan leiden zien we in het Verenigd Koninkrijk waar een recentelijk in het leven geroepen marktgerichte National Health Service niet langer wil opdraaien voor de terminale ouderen-thuiszorg, waardoor sommige ouderen alsnog hun bijeen gespaarde huizen moeten verkopen om de rekeningen voor deze thuisverzorging te betalen.

Hoe dan ook, het is vooral de extravagant toenemende groep van de 'derde jeugd' tussen de zestig en vijfenzeventig jaar die de budgettaire situatie van de overheden in de komende decennia onherroepelijk onbeheersbaar dreigt te maken.

Wat is hier nu tegen te doen? Men kan een aantal voor de hand liggende antwoorden op deze vraag overwegen. In de eerste plaats zou volgens de demografen door het stimuleren van hogere geboortecijfers een natuurlijk tegenwicht bewerkstelligd kunnen worden voor de hogere overlevingscijfers van de gepensioneerden. Vanwege de noodzakelijke opvoedingsperiode van het extra aantal kinderen zal deze oplossing pas op termijn een bijdrage kunnen leveren. Bovendien moeten de daarmee gepaard gaande kosten per definitie ten laste komen van de middengeneraties van de bevolkingspyramide. Zij zullen van hun individuele voorkeur voor 'minder' in plaats van 'meer' kinderen niet gemakkelijk afzien ten behoeve van het algemeen belang. In de tweede plaats zouden er op nationaal niveau maatregelen genomen kunnen worden om de stroom van immigranten aan te wakkeren waardoor het leeftijdsprofiel van het desbetreffende gastland wordt verlaagd. Maar zoiets leidt weer tot andere problemen en bovendien zal op termijn ook bij de immigranten het vergrijzingsprobleem gaan optreden. In de derde plaats zou aan de hoogte van de tot nu in het vooruitzicht gestelde staatspensioenen gemorreld kunnen worden maar dat geeft politieke spanningen en stemmenverlies, zoals we nog recentelijk in Nederland met de AOW-periolen hebben kunnen meemaken. In de vierde plaats zouden de collectieve lasten kunnen worden verhoogd. Dat leidt evenwel weer tot stemmenverlies onder de werkende bevolking, tot het onderduiken in het zwarte circuit en tot afwentelingstendities met de bekende gevolgen vandien. In de vierde plaats zouden individuele en bedrijfspensioenregelingen op vrijwillige basis gestimuleerd kunnen worden, terwijl

ook bij de financiering van de staatspensioenen steeds meer van het omslagstelsel naar het kapitaaldeckingsstelsel overgeschakeld wordt. Op zichzelf zijn dit realistische oplossingen, maar het vrijwillige karakter ervan zal tot een onoverzichtelijk lappendeken van pensioenregelingen leiden. Daarnaast zullen alsnog vele ouderen in toekomst buiten de boot blijven vallen omdat ze institutioneel en/of financieel in hun eerdere levensfase niet aan dergelijke pensioenregelingen hebben kunnen of willen deelnemen. Sommigen pleiten daarom voor een door de overheid af te dwingen pensioenspaarsysteem voor iedereen, al of niet met een op de persoon toegesneden combinatie van een individueel, bedrijfs- en staatspensioen.

In de laatste plaats zou gedacht kunnen worden aan het al of niet vrijwillig uitstellen van de pensioengerechtigde leeftijd, mede in het licht van de nog steeds verbeterende lichamelijke conditie van de ouderen. Met de effectiviteit van respectievelijk de bereidheid tot pensioenuitstel lijkt het evenwel somber gesteld als men ziet dat bijvoorbeeld in de Europese Unie slechts 33% van de beroepsgeschikte mannelijke bevolking met een leeftijd van 60 t/m 64 jaar werkelijk nog arbeid verricht, terwijl in dezelfde leeftijdklasse de vrouwenparticipatie in het arbeidsproces bijna nihil is. In de komende decennia zal deze oplossing weinig soelaas bieden zolang de hoge werkloosheidsgraden in vele landen van de wereld blijven voortbestaan. Het is immers de werkende klasse van de beroepsgeschikte bevolking die het belangrijkste draagvlak vormt voor de inkomens van de niet-actieven.

Geconcludeerd kan worden dat de uiteindelijke oplossing van het hiervoor geschetste wereldprobleem gevonden moet worden bij een combinatie van slechts enkele van de aangedragen meer of minder onplezierige, doch realistische sociaal-politieke oplossingen. Waarvoor men ook kiest, het blijft onplezierig, maar onversaagd optreden zal de wal moeten opwerpen om het schip van onbeheersbare overheidstekorten en schulden uiteindelijk toch te doen keren.